

**LIVING
TOGETHER
APART**

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagfoto: © Shutterstock

Vormgeving: Mediactief

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2013, Jos Willems, Brigit Appeldoorn en Maaïke Goyens
D/2013/45/371 - NUR 770 - ISBN 978 94 014 0948 3

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Jos Willems – Brigit Appeldoorn – Maaïke Goyens

LIVING
SCHEIDEN ALS PARTNERS,
TOGETHER
SAMENLEVEN ALS OUDERS
APART

 | LANNOO

'Misschien is onze ellende dat we zo'n beetje in de avondschemer leven van de oude moraal en dat er nog genoeg over is om ons het leven zuur te maken, maar niet genoeg om richting te geven aan ons leven.'

– John Updike in Trouw met mij

INHOUD

Woord vooraf	7
Inleiding: scheiden, blijven of een derde weg?	9
1. Het nieuwe gezin zoekt zijn weg	12
2. Uit elkaar als partners, met elkaar als ouders	26
3. Een goede scheiding, het kan	44
4. Anders en toch gelijk	57
5. Communicatie effent elke weg, zeker de derde	70
6. Hoe vertel je het aan de kinderen?	81
7. Afstand nemen van dichtbij, kan dat?	94
8. Met het hart of met het verstand?	105
9. Onze omgeving, steun of rem?	118
10. Privacy als zuurstof	130
11. Een nieuwe partner op je (derde) weg	139
12. Dé te vermijden valkuil: verschillende verwachtingen	148
13. En als je partner homo of lesbisch blijkt te zijn?	160
14. Living together apart, soms moeilijk of onmogelijk	171
15. Hoe vind je jouw derde weg?	180
16. Living together apart, gewikt en gewogen	189
Besluit	202
Epiloog: het kind en het badwater (door Corrie Haverkort)	208
Verklarende woordenlijst	213
Meer weten	217
Eindnoten	218
Geraadpleegde werken	220
Over de auteurs	221

WOORD VOORAF

Het begon allemaal toen An Candaele mij vanuit de Gezinsbond vroeg om voor hun tijdschrift *De Bond* een artikel te schrijven over nieuw samengestelde gezinnen. Ik koos voor de titel 'Blijven, scheiden of de derde weg'.

Er volgden heel wat reacties uit Vlaanderen en Nederland en de teneur van de lezersbrieven was er een van erkenning: 'Eindelijk wordt er ook eens gesproken over de weg waarvoor wij bij onze scheiding hebben gekozen.' In totaal boden bijna dertig gezinnen spontaan hun medewerking aan als er een boek zou worden geschreven. Hiervan hielden wij er twintig over. Met deze gezinnen hebben we zeer boeiende en oprechte gesprekken kunnen voeren. Deze gesprekken vormen het fundament waarop het boek is gebouwd. Ze waren essentieel omdat er over deze wijze van 'samen'-leven na een scheiding nagenoeg geen literatuur te vinden is.

Onze bijzondere dank en diepe waardering gaan dan ook in de eerste plaats naar iedereen die aan deze gesprekken deelnam. Jammer genoeg kunnen we deze mensen niet bij naam noemen omdat we zelf hadden voorgesteld hun getuigenissen in het boek anoniem te houden. Alle namen die je in het boek vindt, zijn dus fictief, maar de getuigenissen zijn authentiek. Elk interview is aan de deelnemers voorgelegd en door hen bevestigd. Het is niet overdreven te zeggen dat zonder de inbreng van al deze mensen het boek niet mogelijk zou zijn geweest.

Waar nodig zijn de getuigenissen van deze gezinnen aangevuld door de persoonlijke ervaringen van de auteurs. Alle drie waren of zijn we betrokken bij bepaalde vormen van *living together apart*. Om praktische redenen werden alleen mijn getuigenissen in de ik-vorm geplaatst, de getuigenissen van Brigit en Maaïke bleven anoniem. Zij deden overigens niet alleen hun eigen verhaal, maar deden ook een beroep op getuigenissen uit hun praktijk om bepaalde stellingen of argumenten te onderschrijven. Ook deze anonieme getuigen willen wij heel oprecht bedanken.

Ik ben uiteraard de grootste dank verschuldigd aan Maaïke en Brigit. Zonder hen was het voor mij onmogelijk geweest al die gesprekken te

voeren en het boek de nodige inhoud en consistentie te geven. Het enthousiasme waarmee zij onmiddellijk op mijn verzoek om medewerking reageerden, was onbegrensd. Dit is tijdens het hele verloop van de werkzaamheden zo gebeven.

Dat zij met mij in zee gingen, was voor mij precies de steun die ik nodig had. Dat ze met mij het avontuur deelden door een perfecte verdeling van de taken was bijzonder. Maar mijn grootste waardering betreft het feit dat ze samen met mij doorwerkten tot het boek een volledige eenheid werd. Uiteindelijk is dat de grootste uitdaging wanneer je een boek met meerdere schrijvers maakt. Als wij in onze opzet geslaagd zijn, dan is dat aan hen te danken.

Samen hopen we vurig dat de olievlek van positieve ervaringen die wij ontdekten zich via dit boek mag verspreiden. Wellicht kunnen hierdoor in de toekomst veel negatieve gevolgen voor de kinderen van gescheiden ouders vermeden worden.

Een speciaal woord van dank aan degenen die op basis van hun expertise hun opinie over het thema gaven, zoals Ed en Diana. En in het bijzonder bedank ik Corrie, die in de epiloog zo mooi aantoont dat de derde weg eerder een manier van denken is dan een manier van doen.

Tot slot ook een hartelijk woord van dank aan de uitgeverij die in ons project geloofde.

En verder hartelijk dank aan allen die op de een of andere manier hun steentje bijdroegen.

Jos Willems

INLEIDING

SCHEIDEN, BLIJVEN OF EEN DERDE WEG?

‘Het kind van de rekening’, zo wordt een kind van gescheiden ouders wel eens genoemd. En in een aantal gevallen is hij dat ook. Dat is heel jammer, vooral omdat het ook anders kan – heel anders zelfs. Maar vaak zitten de ouders bij een scheiding, en soms lang daarvoor, midden in een strijd met zichzelf en de ander. Daardoor winnen de emoties het van het verstand. Het belang van het kind komt dan ongewild weleens op de tweede plaats.

Als het echt slecht begint te gaan in je huwelijk of relatie, of als het samenzijn helemaal is doodgebloed, dan zie je in de regel maar twee oplossingen: doorgaan of scheiden. Enkele decennia geleden koos de meerderheid ervoor om door te gaan, nu is scheiden de eerste keuze. Te vlug soms, menen sommigen. Wellicht hebben die mensen in een aantal gevallen gelijk, maar in andere gevallen ongelijk. Wie is er in staat in het hart van de relatie van iemand anders te kijken?

Feit is dat veel mensen op dat ogenblik onvoldoende beseffen dat het in twijfel trekken van hun relatie losstaat van hun ouderschap. Scheiden op zich is niet zo moeilijk, voor wie er klaar voor is tenminste. Tegelijk volwaardig ouder blijven is een kunst. Want volwaardig ouder blijven veronderstelt dat je niet alle schepen achter je verbrandt, maar dat je de zorg voor de kinderen blijft delen. Levenslang.

Juist in deze moeilijkste fase van hun leven als partners moeten de ouders samen de beste keuzes voor hun kinderen maken. Daarbij zal de manier waarop die beslissingen nu worden genomen doorgaans bepalend zijn voor de manier waarop ze in de toekomst met elkaar en met de kinderen zullen omgaan. Een schijnbaar onmogelijke opdracht.

Maar niet onmogelijk voor wie zijn persoonlijke emoties tegenover zijn partner opzij weet te zetten, voor wie oprecht wil zoeken naar oplossingen die de kinderen zo weinig mogelijk pijn zullen doen. Want zij hebben niet om de scheiding gevraagd, integendeel.

Het besef dat ‘goede scheidingen’ bestaan, kan helpen. Dat een meerderheid van de scheidingen de kinderen na verloop van tijd gelukkiger maakt, kan dat zelfs nog beter. Alleen moet je ervan uit willen gaan dat de tijden veranderd zijn, dat het stigma dat vroeger bij een scheiding hoorde, verbleekt is. Je kunt gekwetst zijn, als partner pijn hebben gehad, maar daarom hoef je als ouder nog niet elkaars vijand te zijn of te blijven. Door samen het beste voor de kinderen te willen kun je de opgelopen wonden juist het best helen.

Daarvoor is moed nodig. Niet alleen om jezelf daartoe in die stormachtige tijd te verplichten, maar ook om het hoofd te bieden aan de familie en de omgeving. Vaak begrijpen zij niet dat exen vriendschappelijk met elkaar omgaan en zitten ze nog vast in het oude idee dat bij scheiden vijandschap hoort, of op zijn minst een verkoelde afstandelijkheid. Zij denken dan te weinig aan de voordelen van deze positieve aanpak voor de kinderen.

Want niet de scheiding op zich brengt de kinderen de meeste schade toe, maar de blijvende ruzies tussen hun ouders en de opeenstapeling van veranderingen en onzekerheden in hun leven. Wie verdere ruzies in het bijzijn van de kinderen weet te vermijden, hun onzekerheden kan wegnemen en ervoor kan zorgen dat de veranderingen beperkt blijven en in hún tempo verlopen, hoeft niet bang te zijn voor negatieve gevolgen van de scheiding voor de kinderen.

En laat het nu net dit laatste zijn waar bij een scheiding vaak het minst aan wordt gedacht. Wie uit elkaar gaat, gaat er nogal gemakkelijk van uit dat die veranderingen wel zullen meevallen. Daarbij vergeet men dat kinderen al hun energie nodig hebben om de grootst denkbare verandering in hun leven te verwerken: de scheiding van hun ouders. Daarbij hun vertrouwde omgeving moeten missen is voor de meeste kinderen te veel.

Gelukkig hebben heel wat ouders dat begrepen. Zo is *birdnesting** een stap in de goede richting. Bij *birdnesting* blijven de kinderen in hun vertrouwde huis wonen, terwijl de ouders wekelijks wisselen. Dit geeft de kinderen niet alleen een stevig houvast, maar ze houden ook hun gewoonten en hun vriendjes. Bovendien is het ook voor de ouders een uitstekende oefening om zich in te leven in de situatie van kinderen die wekelijks naar een ander thuis moeten.

Birdnesting is voor ouders de ideale oefenschool. Op deze manier kunnen ze onderzoeken in hoeverre ze kunnen stoppen met partner zijn en in

---

* Begrippen met een asterisk worden achteraan uitgelegd in de verklarende woordenlijst (p. 213)

staat zijn om op een loyale manier met elkaar om te gaan, zonder ruzie. Hoewel er ouders zijn die zich deze manier van leven eigen maken en ermee doorgaan tot de kinderen volwassen zijn, is het meestal een tijdelijke oplossing, een overgang. Sommigen zullen hierna volkomen gescheiden gaan leven volgens het oude recept, anderen zullen als ouders verdergaan volgens een nieuw model: *living together apart*.

Living together apart of 'gescheiden samenleven' houdt het midden tussen doorgaan en samenblijven enerzijds, en niets meer met elkaar te maken willen hebben anderzijds. Het is een 'derde weg' die creatieve oplossingen biedt om de kwalijke gevolgen voor de kinderen te beperken of zelfs helemaal uit te schakelen.

Het is geen wondermiddel. Ook bestaat er niet één derde weg die voor alle ouders de beste is. Er zijn zoveel wegen als er ex-partners zijn die deze richting willen inslaan. Je kunt je eigen weg invullen volgens de omstandigheden waarin je leeft, rekening houdend met wat jullie beiden aankunnen – en met wat de kinderen aankunnen.

Living together apart is in essentie een houding, een filosofie. Het vereist een open geest en vraagt van iedereen inspanning – niet alleen van de ouders, maar ook van latere nieuwe partners. Al geldt dit natuurlijk ook voor degenen die kiezen voor een traditionele scheiding.

Living together apart is voor ouders die weliswaar scheiden, maar het beste willen voor de kinderen. Het is voor ouders die de traditionele omgangsvormen na de scheiding durven te verlaten. En het is vooral voor ouders die creatief met de nieuwe situatie willen omgaan.

In dit boek willen we lijnen uitzetten die mensen die de derde weg willen inslaan, kunnen inspireren. We zullen ook handvatten aanreiken om die weg gemakkelijker te bewandelen. Veel getuigenissen van ouders die je daarin voorgingen zullen daarbij helpen. Ze zullen je ook laten zien dat er veel meer mogelijkheden zijn dan je misschien zou denken. Die alternatieven kunnen een oplossing zijn voor verantwoordelijke ouders voor wie 'scheiden of blijven' een dilemma is waar ze niet uit komen. Deze derde weg geeft hun de kans om te scheiden en tegelijk te blijven wat ze altijd al waren: de volwaardige ouders van hun kinderen.

1

HET NIEUWE GEZIN ZOEKT ZIJN WEG

Het gezin is de hoeksteen van de maatschappij, zo werd ons geleerd. Dat gezin kon niet anders dan het kerngezin* zijn: papa, mama en de kinderen. Sinds de negentiende eeuw gold dat als de standaard. In het kielzog van dat gezin was het huwelijk de enige fatsoenlijke leefvorm – buiten het klooster. En aangezien het huwelijk bedoeld was om kinderen te verwekken, was het gezin dat er het gevolg van was de norm.

Dat is natuurlijk de wereld op zijn kop. Niemand zal betwisten dat dit kerngezin een belangrijke gezinsvorm is die alle respect verdient, maar het is lang niet de enige die zaligmakend is. Het is een gezinsvorm zoals alle andere gezinsvormen, die in een bepaalde tijd perfect paste in de geest en de leefomstandigheden van dat ogenblik. Nu dit niet meer het geval is, heeft het weinig zin dit te betreuren. Gezin, huwelijk en scheiding zijn doodgewoon kinderen van hun tijd.

Het gezin volgde in de loop van de geschiedenis het huwelijk niet altijd op de voet. Het had zijn eigen dynamiek, die vooral geschoeid was op de economische en sociale omstandigheden waarin mensen leefden. Dit gold met name voor het armere deel van de bevolking. In de rijkere, vooral adellijke kringen kreeg het gezin de vorm en inhoud die bij hun status paste.

Algemeen kun je stellen dat er in de loop der tijden veel meer over familie dan over gezin werd gesproken. Het gezin kwam pas voorgoed los uit de familie tijdens de industrialisatie (rond 1900), toen de mensen massaal in de stad gingen wonen, waar veel minder leefruimte was.

Bij de Romeinen was de familie de overheersende leefvorm. Aan het hoofd ervan stond een *pater familias*. Hij had een onbepaalde macht over vrouw, kinderen, bedienden en slaven. Hij had zelfs het recht om te doden. Gelukkig deed hij dit zelden, of in elk geval spaarde hij meestal zijn kinderen. Wel werden ze, als ze het familiebezit in het gedrang brachten, gemakkelijk ergens te vondeling gelegd. Dit laatste deden de arme mensen ook, maar dan uit armoede, uit nood. Van liefde of affectie tussen ouders en kinderen was nauwelijks sprake. Van privacy nog minder.

Over de ontwikkeling van het gezin is bij ons tot in de zeventiende eeuw nauwelijks iets met zekerheid bekend. Er waren wellicht gezinnen die met het latere kerngezin te vergelijken zijn, maar het ging vooral om overleven en veiligheid. Daarom leefde men met name op het platteland meestal met velen samen in allerlei samenlevingsvormen. Het belangrijkste was om over zo veel mogelijk arbeidskrachten te beschikken. Kinderen werkten mee vanaf hun zevende. Meisjes trouwden vaak vanaf hun twaalfde en maakten daarna deel uit van hun nieuwe familie.

In de achttiende eeuw veranderde het maatschappijbeeld grondig. Vooral de opkomende burgerij zou in de negentiende en twintigste eeuw het burgerlijk gezin naar zijn toppunt voeren. De romantische opvatting van het kerngezin met het daaraan gekoppelde idee van moederschap werd geboren. Of liever: het werd door de opkomende burgerij de hemel in geprezen. Zelfs letterlijk, want de burgerman volgde maar al te graag de weg van de Kerk, die alles veroordeelde wat niet in dit model paste. Hij ging er prat op dat zijn vrouw niet hoefde te werken. Daarom vond hij voor haar het moederinstinct uit, dat haar aan de haard bond. Hierdoor kreeg hij voldoende ruimte om zijn eigen weg te gaan.

Twee wereldoorlogen in veertig jaar versterkten dit gezinsbeeld alleen maar. Het schrijnende gemis of verlies van man, vrouw of kind tijdens de oorlog voedde het romantische gevoel van het gelukkige gezin. Na de Tweede Wereldoorlog hield dit romantische gevoel nog één generatie stand.

Sinds het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw is de scheiding aan de onaantastbaarheid van het kerngezin gaan knagen, en inmiddels wordt het zeer in twijfel getrokken. In België gebeurde dit nog heviger dan in Nederland. In beide landen zijn er per jaar zowat dertigduizend scheidingen. Dat betekent voor Nederland twee echtscheidingen per duizend inwoners en voor België nagenoeg drie per duizend. Bij samenwonenden ligt het scheidingspercentage aanzienlijk hoger. De officiële cijfers geven dus een geflatteerd beeld van de werkelijkheid.

Door de sterke afname van het aantal huwelijken komt het aantal scheidingen in België de laatste jaren dicht bij het aantal huwelijken. Volgens recente gegevens (2011) is één op de drie stellen gescheiden (33 procent) van degenen die tussen 1980 en 1990 trouwden. Sterker is dat het aantal scheidingen van degenen die tussen 1990 en 2000 trouwden, ook rond de 33 procent ligt. Dit doet vermoeden dat over tien jaar één op de twee van hen gescheiden zal zijn.

Door de sterke stijging van het aantal scheidingen wordt het traditionele gezin elk jaar meer ingehaald door nieuwe gezinsvormen. De twee voornaamste zijn de eenoudergezinnen en de nieuw samengestelde gezinnen.

Volgens recente onderzoeken is het aantal eenoudergezinnen op dit ogenblik ruim tien procent en zijn er minstens zoveel nieuw samengestelde gezinnen. Eén op de vijf kinderen woont dus in een niet-traditioneel gezin. De leefwereld in deze gezinnen verschilt grondig van het intacte gezin.* Ze hebben allebei een eigen dynamiek met voor- en nadelen.

Het eenoudergezin

Vaak al tijdens de scheiding, maar in elk geval onmiddellijk erna leven de meeste ex-partners alleen. Als er kinderen zijn, is het eenoudergezin dan het logische gevolg. Toch kan dit heel verschillende vormen aannemen.

Vaak kiezen beide ouders een eenoudergezin, althans voorlopig. Sommige kinderen kunnen dan evenveel tijd bij hun vader als bij hun moeder doorbrengen (verblijfsco-ouderschap*), maar de meesten verblijven overwegend in één gezin.

Na verloop van tijd zal een van de twee ouders vrijwel zeker een nieuwe relatie beginnen, waardoor het kind kennismaakt met twee soorten gezinnen. Ongewild zal dit nieuw samengestelde gezin* invloed hebben op het leven in het eenoudergezin.

We richten ons hier op het meest voorkomende eenoudergezin, waarbij de kinderen bijna fulltime bij een van hun ouders wonen. In negen op de tien gevallen is dit de moeder. De vader heeft dan alleen een omgangsrecht.

Hoewel dit het meest aansluit bij wat decennia geleden de regel was en dus een ouderwetse oplossing lijkt, heeft deze manier van gescheiden leven voor de kinderen een onmiskenbaar voordeel. Zeker als ze in het ouderlijk huis kunnen blijven wonen, verandert de scheiding weinig aan hun bestaan. Vaak was de vader door de week toch al minder aanwezig. De moeder zet haar zorgende taak gewoon voort en is daardoor het stabiele element in het leven van de kinderen. Het 'bezoek' aan hun vader is helemaal niet zo ingrijpend als wanneer ze elke week van het ene naar het andere huis zouden moeten verhuizen. Ze hoeven niet elke keer hun spullen voor een hele week mee te sjouwen en ze hoeven ook hun vriendjes en gewoonten niet te missen. Daarbij vallen meestal de ruzies tussen de ouders grotendeels weg, omdat er nog weinig contact is. Voor de kinderen is dat een hele verademing.

Sommigen, zoals M.F. Delfos,¹ beweren zelfs dat een stabiele thuissituatie met een soepel contact met de andere ouder het beste zou zijn voor de ontwikkeling van scheidingskinderen.

Toch heeft dit voordeel ook verschillende nadelen.

Het beperkte bezoekrechten (vaak een weekend in de veertien dagen) is voor de andere ouder, meestal de vader, te vaak een aanleiding om het contact met zijn kinderen te laten verwateren of op te geven. Dat zien we vooral bij degenen die hertrouwen, en minder bij degenen die een latrelatie* aangaan. In totaal toont zo'n vijftien procent geen enkele interesse meer in zijn kinderen. Dit wordt in de hand gewerkt door het feit dat kinderen zich in de steek gelaten voelen door de ouder die niet meer bij hen woont. Daardoor voelen ze vaak boosheid of teleurstelling tegenover die ouder, waarin ze door de ouder bij wie ze wonen dikwijls worden ondersteund.

Andere vaders hebben de neiging de kinderen in de paar dagen dat ze bij hem zijn te veel te verwennen. Ook sommige moeders maken zich hier schuldig aan. Zowel niet meer naar de kinderen omkijken als hen te veel verwennen is schadelijk.

Verder worden de financiële gevolgen van eenoudergezinnen onderschat. De meesten zien hun gezinsbudget flink dalen. Een deel krijgt het zo moeilijk dat ze zich rond de armoedegrens bevinden. Daarbij is het voor velen lastig om alles alleen te moeten regelen. Depressies komen dan ook vrij veel voor.

Sylvie: 'Als Freya eens met vriendjes weg wil, probeer ik iets te vinden wat niets kost, zoals naar het park gaan of naar het speelflein in de buurt. Dat vinden ze net zo leuk. Af en toe beloon ik haar met een kleinigheidje. Samen een hamburger gaan eten vindt ze geweldig, maar ik leer haar dat het soms maar net kan en soms niet.

Ik ben al heel blij dat we in hetzelfde huis konden blijven. De school is in de buurt, en ook haar vriendjes. Zelfs onze familie is heel dichtbij. Het zou zo veel moeilijker zijn geweest als we hadden moeten verhuizen.'

Die financiële problemen kunnen weleens verstrekkende gevolgen hebben die niets te maken hebben met de scheiding of het alleenouderschap op zich. Zo toonde onderzoek^{2,3} aan dat het voor eenoudergezinnen met een hoogopgeleide ouder met een goed inkomen veel gemakkelijker was om voldoende zorg aan hun gezin te besteden. Daardoor kunnen veel problemen voorkomen worden.

Daarentegen moet laagbetaald werk (zorg, horeca, schoonmaak) veel gebeuren op tijdstippen dat formele opvang niet wordt aangeboden. En andere opvang voor de kinderen is vaak onbetaalbaar, zodat de kinderen dikwijls op zichzelf aangewezen zijn.

Het best meetbare en dus objectieve nadeel voor de kinderen zijn de minder goede resultaten op school. In Vlaanderen werd vastgesteld dat 27,5 procent van de jongeren uit eenoudergezinnen de middelbare school met een jaar vertraging beëindigt. Bij kinderen uit intacte gezinnen is dat slechts 20 procent. Nog opvallender: 41 procent van de leerlingen uit eenoudergezinnen stapt in de loop van zijn studie over naar een ‘gemakkelijkere’ opleiding (de zogenaamde waterval). Bij kinderen uit intacte gezinnen is dat ‘slechts’ 25 procent.

Daarnaast worden karakterologische en psychosociale gevolgen vastgesteld. Hier moeten we ons echter terughoudend opstellen, omdat de getuigenissen subjectief kunnen zijn en omdat ze ook andere oorzaken kunnen hebben dan de scheiding of het leven in een eenoudergezin. Bovendien zijn niet alle onderzoekers het over deze gevolgen eens.

Het risico bestaat ook dat (meestal) het oudste kind of een enig kind in een moedergezin de rol van de afwezige vader op zich gaat nemen (parentificatie*). Soms is de moeder daar zelf de aanleiding van als ze het kind te veel als volwassen gesprekspartner gaat behandelen. Soms doet het kind het ook uit bezorgdheid of wordt het daartoe door de omgeving aangespoord: ‘Zorg nu maar goed voor je moeder, nu ze er alleen voor staat.’

Het ontwikkelen van een zorggevoel bij het kind is op zich positief, maar kinderen zijn heel loyaal. Daardoor zullen ze zichzelf gemakkelijk offeren om hun ouders pijn te besparen. Ze zullen dan hun eigen angsten, verdriet en behoeften verbergen omdat ze vinden dat hun moeder het al moeilijk genoeg heeft. Als die moeder die zorg dan niet afremt, maar er gewillig op ingaat, kan het kind zich schuldig of eenzaam gaan voelen.

Ten slotte zien we ook dat de ouder in het eenoudergezin – meestal dus de moeder – haar aandacht en liefde exclusief aan haar kinderen schenkt. Ook al heeft ze ergens steun gezocht en gevonden, of heeft ze een nieuwe liefde, haar kinderen zullen daar weinig van merken. Natuurlijk is het edelmoedig zich helemaal aan de kinderen te wijden, maar het gevaar bestaat dat bij die kinderen een ideaal vrouwbeeld ontstaat waar geen enkele andere vrouw later tegen opgewassen zal zijn.

Uit dit alles blijkt dat de moeilijkheden die eenoudergezinnen treffen niet zozeer ontstaan omdat er maar één ouder aanwezig is. Het zijn eerder andere factoren die daarvoor zorgen. Jammer genoeg zijn deze vaak met dit gezinstype verbonden.

Hoe dan ook, de kans dat het kind zich echt thuis voelt in het ene gezin en zich alleen maar bezoeker voelt in het andere, is groot. En dat geldt ook voor de kans dat de afstand met de andere ouder groeit.

Het gemiddelde welbevinden van kinderen in eenoudergezinnen ligt lager dan bij andere gezinsvormen, al zou dit vooral toe te schrijven zijn aan voortdurende conflictsituaties en negatieve uitlatingen over de andere ouder. Dit brengt het kind in conflict met zijn loyaliteitsgevoel tegenover zijn ouders. Ook kan de benarde financiële toestand het welbevinden van het kind aantasten.

Het nieuw samengestelde gezin

Na verloop van tijd ontstaat er aan één kant of aan beide kanten een nieuw samengesteld gezin. Scheidingen waarbij beide partners lange tijd single blijven, zijn uitzonderlijk. Voor veel kinderen betekent dit dus in korte tijd een derde ingrijpende verandering in hun leven. Als dit allemaal snel op elkaar volgt, is het vaak te veel van het goede.

Sommige ouders beseffen dat heel goed, maar de meesten (nog) niet. Ze houden er te weinig rekening mee dat die haast alles veel moeilijker maakt dan nodig is. Niet alleen voor de kinderen, maar ook voor henzelf. Als ze het tempo van de kinderen volgen in plaats van hun eigen tempo, zullen ze eerder tot een harmonisch nieuw gezin komen dan wanneer ze zomaar hun impulsen volgen.

Te veel nieuwe relaties, waarvan vaak enorm veel wordt verwacht, lopen stuk omdat er onvoldoende tijd was om de kinderen stap voor stap aan elke nieuwe situatie te laten wennen. En ouders vergeten gemakkelijk dat ze zelf ook tijd nodig hebben voor de verwerking. Het is natuurlijk heel pijnlijk als ze een stap terug moeten zetten, bijvoorbeeld naar een latrelatie, omdat ze alles te snel wilden. Wellicht was het beter geweest om daarmee te beginnen.

Wat voor nieuw samengestelde gezinnen zo moeilijk is, is dat iedereen zijn eigen gezin moet 'heruitvinden'. Er bestaat geen algemene regel, omdat elk gezin grondig verschilt van andere gezinnen. Wat mensen zeker niet moeten doen, is zich spiegelen aan het 'kernegezin'. Bij een nieuw samengesteld gezin heeft iedereen een verleden en vanuit dat verleden ontstaan verwachtingen. Als ze hier onvoldoende rekening mee houden, gaat het meestal verkeerd.

Hoe meer gezinsleden uit verschillende gezinnen eraan te pas komen, hoe groter de uitdagingen zijn. Een gezin samengesteld uit één ouder met

één kind enerzijds en een kinderloze partner anderzijds, is niet te vergelijken met een ouder met twee kinderen en een partner met drie kinderen. Als beiden dan ook nog hebben gekozen voor co-ouderschap, moeten ze heel wat organisatorisch en ander talent in huis hebben om alles in goede banen te leiden.

Henk (50) heeft drie kinderen uit een eerste huwelijk. An is 19, John en Annick, een tweeling, zijn 17. Henk is hertrouwd met Carla (37), die een zoontje (13) heeft uit een vorige relatie. Zij zijn zes jaar samen en hebben intussen samen ook twee kinderen. Henk is wegens zijn beroep gemiddeld twintig dagen per maand in het buitenland, maar de meeste weekends is hij thuis.

Het zoontje van Carla volgt een vrij vast ritme en is doorgaans een week bij zijn vader en een week bij zijn moeder. Bij de kinderen van Henk ligt het moeilijker. Ook hij startte met wekelijks co-ouderschap, maar na enige tijd wou An liever bij haar vader wonen, maar ze wilde dat later toch weer veranderen. Nu woont ze als studente op zichzelf en kiest ze zelf wanneer ze bij de een of bij de ander wil zijn.

Annick kon de geboorte van de twee stiefzusjes niet verteren. Ze had vanaf het begin een erg afstandelijke band met Carla. De geboorte van het eerste stiefzusje deed voor haar de deur dicht. Ze weigerde haar te zien. Om erger te voorkomen voelde haar vader zich verplicht gelegenheden te zoeken om het contact met zijn dochter te behouden.

Kort na Ann koos John er ook voor om fulltime bij zijn vader te wonen. Tot nog toe woont hij daar en hij is heel zorgzaam voor zijn twee stiefzusjes.

Dit alles brengt mee dat het voor Henk een helse opdracht is om tot een evenwichtig contact met zijn vijf kinderen te komen. Carla moet naast de zorg voor de jongste kinderen kunnen leven met de wisselende aanwezigheid van de kinderen van Henk en met het feit dat haar zoon om de week bij hen woont. Daarbij vindt ze het moeilijk om de vader van haar 'pluskinderen' te vervangen als hij afwezig is.

Net zoals het eenoudergezin ontkomt het nieuw samengestelde gezin niet aan bepaalde nadelen. Het welbevinden van de kinderen zal sterk afhangen van de verstandhouding met de plusouder* in het nieuwe gezin. Van hem of haar wordt verwacht dat hij of zij deze rol goed speelt, en die rol mag zeker geen kopie van de afwezige ouder zijn. De stiefouder* moet ook voldoende kans bieden aan zijn partner om geregeld alleen met de eigen kinderen te zijn. Verder zouden de kinderen idealiter niet vooringenomen

moeten zijn en worden ze hopelijk niet (negatief) beïnvloed door de niet-aanwezige ouder. Dat zijn heel wat voorwaarden, die niet altijd vervuld zijn en dus aanleiding kunnen geven tot veel ellende.

Verder vertonen de problemen die opduiken bij kinderen in nieuw samengestelde gezinnen en bij kinderen in eenoudergezinnen veel gelijkenissen. Dat sterkt het vermoeden dat deze gevolgen niet zozeer met de scheiding of de nieuwe gezinsvorm te maken hebben. Men is steeds meer van oordeel dat vooral de houding van de beide ouders voor, tijdens en na de scheiding bepalend zijn voor het welzijn van de kinderen.

Merkwaardig genoeg zijn de studieresultaten van gescheiden kinderen in nieuwe gezinnen beter dan die in eenoudergezinnen, in elk geval voor zover het zittenblijven betreft (24,8 procent tegenover 27,5 procent, wat nog altijd bijna 5 procent boven de score van de intacte gezinnen ligt). Wat het 'afzakken naar een minder zware studierichting' betreft, staan beide groepen ongeveer gelijk (41 procent).

Op het gebied van psychische problemen en antisociaal gedrag zijn er ons geen onderzoeken bekend die onderscheid maken tussen eenoudergezinnen en nieuw samengestelde gezinnen. We kunnen ervan uitgaan dat die cijfers niet zo veel zullen verschillen.

Het interuniversitaire consortium Scheiding in Vlaanderen⁴ kwam in 2011 tot de volgende voorzichtige conclusies: 'Jongens en meisjes van wie de ouders gescheiden zijn, zijn niet beduidend meer of minder tevreden, niet gevoelig minder of meer angstig, of niet significant vaker depressief dan kinderen uit intacte gezinnen. Bij jongeren ouder dan achttien vindt men wel heel wat minder tevredenheid en iets meer een gevoel van depressiviteit.'

Wat psychische problemen betreft, zoals ADHD, eetstoornis, angst en autisme, zijn er soms wel noemenswaardige verschillen, maar bij sommige scores intacte gezinnen beter, bij andere slechter. Conclusies hieruit trekken lijkt dus niet mogelijk.

Ernstiger is het verschil inzake antisociaal gedrag. Vooral jongens, maar ook meisjes bezondigen zich meer aan vandalisme, agressief gedrag en persoonlijk geweld. Jongens van niet-intacte gezinnen zijn twee keer zo vaak betrokken bij de handel in drugs met winst oogmerk.

Toch is er ook veel goed nieuws voor nieuw samengestelde gezinnen. Kinderen zien hun ouders weer gelukkig en veruit de meesten voelen zich ook echt weer goed. Een aantal voelt zich zelfs beter dan vóór de scheiding.

Het nieuw samengestelde gezin heeft duidelijk ook voordelen. Zo krijgt het kind te maken met een groter aantal volwassenen – niet alleen met de plusouder, maar ook met diens ouders. Het zal zich dus meer moeten

aanpassen aan hun gewoontes, en ook aan het gedrag van andere kinderen die tot dan toe anders zijn opgevoed. Daardoor wordt het kind *flexibeler*.

Een uitgebreider gezinssysteem* maakt ook dat kinderen meer geconfronteerd worden met verschillen. De verschillen tussen hen en kinderen van de plusouder zijn groter dan die met hun broer of zus. Langzaam leren ze met die verschillen om te gaan en worden ze *zelfstandiger*.

Ze leren ook te leven met twee verschillende leefculturen. Dat kan best lastig zijn als deze sterk van elkaar verschillen. Misschien komen ze ineens in een sportieve familie terecht, of in een muzikale, en dat kan heel anders zijn, maar uiteindelijk maakt het hen *veelzijdiger*.

In feite verwerft het kind ongewild een aantal eigenschappen die in onze maatschappij hoog gewaardeerd worden.

Globaal genomen getuigen de kinderen in nieuw samengestelde gezinnen van een groter welbevinden dan kinderen in eenoudergezinnen. Het verschil met kinderen uit intacte gezinnen is vaak gering. Sommigen voelen zich zelfs beter dan in het vroegere ouderlijke gezin. De goede verstandhouding tussen ouder en plusouder kan daar veel aan bijdragen.

Een leraar had gemerkt dat het huiswerk van Frank er flink op vooruit was gegaan. Toen diens ouders bij hem op gesprek waren, vertelde hij dat. Zijn vader zei toen dat hij met Frank had afgesproken dat hij hem tijdens de weekenden zou overhoren terwijl zijn stiefvader hem doordeweeks zou helpen bij de planning van zijn huiswerk. Vader en stiefvader hadden het daar samen over gehad en kwamen tot dit resultaat.

Co-ouderschap*

Voor alle duidelijkheid: we hebben het hier niet over gezagsco-ouderschap* waarbij beide ouders, ondanks de scheiding, samen de opvoeding van hun kinderen voortzetten. Dit is gewoon de natuurlijke gang van zaken en kan alleen maar toegejuicht worden. Behalve bij zware problemen zoals huise-lijk geweld, zedenmisdriven of ander strafbaar gedrag, is het een goede zaak dat na een breuk ouders evenveel over hun kinderen te zeggen hebben.

Verblijfsco-ouderschap is geen gezinsvorm. Het is de regeling waarbij de kinderen (ongeveer) evenveel tijd bij hun moeder als bij hun vader doorbrengen. Toch is de impact van deze afspraak op het gezin bijzonder groot, vooral bij nieuw samengestelde gezinnen. Daardoor zijn gezinnen die voor verblijfsco-ouderschap kiezen het best te beschouwen als een gezinsvorm met aparte kenmerken, met eigen voor- en nadelen.

Het grote voordeel van deze regeling ligt voor de hand: vader en moeder hebben evenveel invloed op de opvoeding van hun kinderen. Ze delen de lusten en de lasten van het ouderschap en de kinderen kunnen evenwichtiger opgroeien met beide ouders stevig in hun leven aanwezig. Tenminste, zo dachten velen. En zo dacht ook de wetgever.

Co-ouderschap zou ook de hoeveelheid taken voor de ouders verminderen en daardoor een betere ouder-kindrelatie creëren. De samenwerking tussen de ouders zou bevorderd worden en het risico van mogelijke strijd over het gezag zou verminderen.

Maar nu, jaren nadat deze regeling voor het eerst het levenslicht zag, is men daar niet meer zo zeker van. In theorie blijft het idee overeind, maar in de dagelijkse praktijk klopt niet alles met die theorie. Jammer genoeg zijn er dus ook nadelen.

Veel ouders, vooral vaders, weten hun week niet altijd in te vullen. Als hij er alleen voor staat, delegeert hij al gauw een deel van de opvang aan opa of oma. Hopelijk ziet hij dan vlug in dat het beter is om die week terug te brengen tot bijvoorbeeld een verlengd weekend om de veertien dagen en een halve dag door de week.

Heeft hij een nieuwe vriendin, dan komt een groot deel van de zorg voor zijn kinderen vaak op haar terecht. Dit brengt haar in de ondankbare situatie dat ze een deel van de vaderrol op zich moet nemen, terwijl ze er vooral voor moet zorgen dat ze niet in de val van de moederrol trapt. Hoe kan ze dat subtiele verschil duidelijk maken?

Ook door de verschillende gezinssamenstellingen ontstaan er gemakkelijk conflicten en frustraties. Bij omgangsrecht van één ouder blijft deze wisseling in de tijd beperkt, maar bij co-ouderschap kan dit ingrijpende veranderingen veroorzaken. Als het gezin om de week te groot wordt, is de privacy vaak ver te zoeken en is de oudste misschien plotseling al zijn privileges kwijt. Nog verwarrender wordt het als dit co-ouderschap in beide gezinnen waar het kind verblijft wordt toegepast.

Axel en Jo hebben drie kinderen, van 14 (Karl), 9 en 7 jaar. Bij hun scheiding drie jaar geleden kozen ze ervoor dat de kinderen om de week naar de andere ouder trokken. Ze leefden allebei alleen en dit was prima. Nu hebben ze allebei een nieuwe partner. De vriendin van Axel heeft zelf twee kinderen (van 13 en 11 jaar) die ook om de week bij haar en bij hun vader verblijven. Zij kiezen ervoor om de aanwezigheid van alle kinderen samen te laten vallen, zodat ze een week mét en een week zónder kinderen zijn. Dat

het niet botert tussen Karl, de oudste, en Marie (13), die haar leeftijd ver vooruit is, nemen ze op de koop toe.

Als Karl bij zijn moeder is, heeft hij te maken met de twee zonen van de vriend van zijn moeder. Die zijn 18 en 16 jaar en zijn vrijwel permanent bij hun vader. Het huis waarin zij wonen is niet zo groot en hij moet nu een kamer delen met zijn broer van 7. Hij voelt zich bij dit alles helemaal in de hoek gepropt en wil zijn verdwenen voorrechten verhalen op Marie en haar broer tijdens het verblijf bij zijn vader. Met flinke ruzies en gekibbel tot gevolg. Karl is in een jaar tijd erg agressief geworden zonder dat zijn ouders zich realiseren wat daar de oorzaak van is.

Wat de kinderen zelf als grootste nadeel noemen, is dat ze twee huizen hebben, maar eigenlijk nergens thuis zijn. Wekelijks je spullen inpakken en verhuizen is niet niks. En dat ze voor de wisseling alles mee naar school moeten sleuren, vinden ze nog erger. Zo is er het verhaal van Kristof (18):

‘Wat vind je van het co-ouderschap?’ heeft mijn vader me eens gevraagd toen ik klein was. Ik durfde toen niet te antwoorden. Anders had ik gezegd: ‘Ik vind het niet leuk.’ Ik voelde me alleen thuis bij mijn moeder, waar mijn knuffel was.

Nu vindt hij me ondanikbaar omdat ik onlangs vertelde dat ik nooit gelukkig ben geweest met co-ouderschap. Ik heb hun keuze altijd egoïstisch gevonden. Ze zeggen dat ze het beste voor hun kinderen hebben gekozen, maar ze hebben er toch vooral voor gezorgd dat zij de regeling hadden die zij wilden. Het kind zal wel verhuizen en zich aanpassen. Oude bomen verplant men niet.

Ik had bij de scheiding voor een van beiden willen kiezen. Misschien had ik dan één ouder wat minder gezien, maar dan had ik niet in twee werelden moeten opgroeien. Ik telde af, hoopte dat ik op mijn twaalfde mocht kiezen. Dat mocht niet. Nu ben ik achttien en is het te laat. Nu kijk ik uit naar mijn eigen huis. Dat is mijn bevrijding, dat wordt mijn thuis.

Als ouder zou ik het verschrikkelijk vinden om mijn kinderen dat te horen zeggen. Misschien houden wij allemaal wel te weinig rekening met wat er bij onze kinderen leeft. Wat zij echt willen, is niet altijd wat wij denken dat voor hen het beste is. Misschien moeten we wel leren onze scheiding te bekijken door de ogen van ons kind.

Ondanks deze negatieve argumenten is de totale belevenis van kinderen wel positief. Op de vraag naar hun welbevinden scoort het gemiddelde

kind bij co-ouderschap bijna even goed als kinderen in intacte gezinnen. Dit toont aan hoe belangrijk het voor een kind is om volledig op beide ouders te kunnen blijven rekenen.

Ongehuwd samenwonen

Het huwelijk is in crisis, wellicht de diepste crisis sinds zijn ontstaan. Toch houdt het vast aan zijn uitgangspunt 'tot de dood ons scheidt', terwijl de trouwers zelf steeds meer denken 'tot de liefde dood is'. Voor sommigen is dat heel vlug, volgens velen te vlug. De scheiding wordt dan de therapie voor het niet vinden van de liefde, wat de Franse filosoof Pascal Bruckner⁵ deed zeggen: 'Het is niet langer het huwelijk dat de liefde doodt, maar de [zoektocht naar de] liefde die het huwelijk doodt.'

In België is het aantal huwelijken sinds het midden van de vorige eeuw gehalveerd. In Nederland was de neerwaartse spiraal het sterkst in de jaren zeventig, iets minder drastisch maar vergelijkbaar met de Belgische evolutie. Tegelijk zit het ongehuwd samenwonen spectaculair in de lift. In een periode van tien jaar steeg dat aantal met 250 procent. Kort geleden kwam men in België tot de vaststelling dat het 'wettelijk' samenwonen* het traditionele huwelijk heel dicht op de hielen zit. Tel daarbij degenen die 'gewoon' samenleven, dan kun je ervan uitgaan dat minstens evenveel mensen samenwonen als trouwen.

Een vaste partnerrelatie wordt ook steeds meer uitgesteld, en veel mensen leven alleen of kiezen voor een latrelatie.

Trouwen of samenwonen maakt voor de partners dan wel veel verschil, maar voor hun gezamenlijke kinderen niet, tenzij de vader hen niet erkent. Het grootste verschil voor ongehuwde partners is dat ze niet 'juridisch' hoeven te 'scheiden' als ze uit elkaar willen gaan, aangezien ze niet 'getrouwd' zijn. Slechts bij uitzondering zal er een rechter aan te pas komen, terwijl dit bij gehuwden de regel is.

Een tweede verschil betreft de toestand van de kinderen. Een kind dat tijdens het huwelijk wordt geboren, heeft automatisch een moeder en een vader. Deze band ligt aan de basis van het gezag van de ouders en het erfrecht voor het kind. Buiten het huwelijk heeft het kind bij zijn geboorte slechts een moeder. De vader zal het kind eerst moeten erkennen voordat er sprake is van vaderschap en vaderlijk gezag. Zodra dat vaststaat, heeft het kind ook van hem recht op onderhoud.

Ten slotte is de partner ook beter beschermd door het huwelijk. Een niet-gehuwde partner heeft geen of hooguit een heel beperkte onderhoudsplicht tegenover zijn of haar ex-partner.

Trouwen of samenwonen is dus een kwestie van kiezen. Uiteindelijk kan men via beide wegen ongeveer hetzelfde doel bereiken. Het huwelijk biedt het voordeel dat alles geregeld is, al is de consequentie wel dat je die regelgeving maar te accepteren hebt. Bij ontbinding van het huwelijk wordt dat voordeel een nadeel. Als je op een fatsoenlijke manier wilt scheiden, moet je met zijn tweeën zijn, want anders loop je het risico in een eindeeloos gevecht te belanden dat tot lang na de scheiding kan voortduren.

Wettelijk samenwonen kent nauwelijks vormeisen en biedt veel meer vrijheid, al moet je dan wel alles zelf goed regelen. Dit nadeel heeft dan weer een voordeel: je bent verplicht om goed te bedenken hoe je echt met iemand wilt samenleven. De band is echter lossier dan bij het huwelijk. Exacte cijfers over de ontbinding van samenwoonrelaties zijn moeilijk te achterhalen. Algemeen wordt aangenomen dat ze aanzienlijk hoger liggen dan bij gehuwden.

Aan de andere kant geeft deze vorm van samenleven minder aanleiding tot vechtscheidingen zoals we die vaak bij gehuwden zien. En bovendien, zo zullen we later zien, vinden samenwonenden wellicht gemakkelijker een creatieve oplossing om samen ouder te blijven voor hun kinderen als ze toch uit elkaar gaan. Wie vanaf het begin leerde onderhandelen over zijn relatie, zal dit later, in moeilijker omstandigheden, wellicht ook beter kunnen.

Sommigen pleiten voor een grotere diversiteit aan relatiemodellen en tegelijk voor tolerantie tussen de modellen. Er zijn immers mensen die meer belang hechten aan zaken als zekerheid, vertrouwen en stabiliteit, terwijl anderen meer behoefte hebben aan passie of de teugels lossier willen. Beide modellen hebben bestaansrecht. De enige voorwaarde is dat de partners ermee kunnen en willen leven.

Vaststaat dat de banden die ons binden heel los zijn geworden. De maatschappij die we zelf mede opbouwden, is daar verantwoordelijk voor. We moeten er dus niet om treuren of het afkeuren, maar naar middelen zoeken om op de best mogelijke manier met de nieuwe omstandigheden om te gaan.

Zo lijkt ons in een tijd waarin individualisme zegeviert een ouderschapsbelofte* bij de geboorte van een kind een noodzaak. Dat is van groter belang dan het huwelijk of het samenlevingscontract,* omdat het de kinderen beter beschermt. Hoe zwakker de schakel wordt die de partners verbindt, hoe sterker de betrokkenheid van iedere ouder tegenover het kind

moet zijn. Een betrokkenheid waarbij je er heel bewust voor kiest volwaardig ouder te blijven, ook als je er niet in slaagt om partners te zijn.

Meestal denken we bij een scheiding dat het voor de kinderen allemaal wel vlot zal verlopen omdat wij er zelf met de beste bedoelingen aan beginnen, maar zo werkt het niet. Misschien moeten we ons eens durven af te vragen wat de ongevraagde wisselingen die er het gevolg van zijn voor onszelf zouden betekenen. Daarom is het zinvol om op zoek te gaan naar alternatieve manieren van leven die de scheiding minder ingrijpend maken voor de kinderen.

We zochten en vonden twintig gezinnen die (heel) creatieve oplossingen bedachten om de invloed van hun scheiding op hun kinderen tot een minimum te beperken. Het zal toch geen toeval zijn dat we alleen maar gelukkige kinderen zagen en dat we bij hen heel weinig negatieve gevolgen van de ouderlijke scheiding terugvonden!

Net zoals deze gezinnen kunnen ook wij wellicht ons gezin een andere inhoud geven en toch als ouders een goede band met onze kinderen houden. Het is voor iedereen die gaat scheiden de moeite waard hierover na te denken. Wellicht loont het de moeite het te proberen.

Je gezin een andere inhoud geven noemen we *living together apart*. Het is een derde weg die het midden zoekt tussen scheiden volgens het oude recept en samenblijven omdat het moet. Die weg hebben wij niet zelf uitgevonden, hij bestond al. Het idee kwam naar ons overgewaaid uit Canada, waar Cate Cochran⁶ er een boek over schreef. Ze ging uit van het idee dat een huwelijk weliswaar kan vergaan, maar dat de familie blijft. Zelf gaf ze haar scheiding en haar gezin een ongewone inhoud. Zij ging op zoek naar anderen die dat ook deden en vond tien ex-partners die hun verhaal aan haar vertelden.

Wat aan de andere kant van de oceaan kan, moet hier toch ook mogelijk zijn, dachten we. Zonder al te veel moeite vonden we hier soortgelijke initiatieven en ervaringen – mooie verhalen die aantonen dat ook deze weg niet altijd gemakkelijk is en inzet vraagt van iedereen die erbij betrokken is. En die vooral een open geest vraagt. Maar wie de weg kan bewandelen, kan zichzelf en zijn kinderen veel moeite en ellende besparen en krijgt er gegarandeerd veel voor in de plaats, héél veel.